

Darya Matushkina

**THE REPRESENTATION OF THE CHRONOCOMPLEX AND THE MENTAL BINARY OPPOSITION
(ON THE MATERIAL OF THE ESSAY "THE ICY TRUTH" BY YE. PASHKOVSKYI)**

The author studies the problem of representation of elements of chronocomplex (time, space, people and rhythm) in the essay "The Icy Truth" by Ye. Pashkovskiy, focuses on the mental image of binary opposition in the article. The opposition in performance of such components as time and rhythm allows the reader to compare and analyze the changes that have already occurred and are happening now. The modern urban cities, where Ukrainian citizens live, provoke and approve the life principle "to be better, stronger, richer than the others". The author believes these changes are typical of modernity. It is from the last component of the chronocomplex (rhythm) that the image in the text of the binary opposition of the existence of the people follows the ideal scenario (the Christian appeal to the principles of their culture) and vice versa (self-love and earthly desires). The necessity to turn to Christian foundations in society is the main idea of the essay by Ye. Pashkovskiy. The author, agreeing with the attitudes of the writer, argues that the observance of religious commandments is the perfect algorithm to organize the spiritual and physical life of the people.

Key words: time, space, people, rhythm, binary opposition.

УДК 82.09(045)

Ірина Рибалка

**КОНФЛІКТ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ У РОМАНАХ У. ЕКО «ІМ'Я РОЗИ»
ТА «ОСТРІВ ПОПЕРЕДНЬОГО ДНЯ»**

Стаття репрезентує результати порівняльного аналізу особистих конфліктів головних образів відомих романів У. Еко «Ім'я рози» та «Острів попереднього дня». Запропоноване дослідження є спробою гранично конкретизувати розуміння глобального конфлікту романів у контексті розширення змісту уявлення про природу відкритого твору. Порівняльний аналіз образів героїв романів дозволяє автору статті трактувати їх конфлікти на рівні концепції взаємодії автора та читача, визначеній у теорії відкритого твору У. Еко. Саме такий підхід дозволяє визначати ці романи як подальшу реалізацію вищевказаної теорії та демонстрацію процесу вилучення сенсу з художнього тексту.

Ключові слова: конфлікт, інтерпретація, відкритий твір, читач, автор, рецепція, розуміння.

Умберто Еко є добре знаним у всьому світі фахівцем із питань семіотики, масової культури, теорії комунікації та літературознавства. Однією з найважливіших особливостей його досліджень є залучення надбань цих різних за своєю суттю площин знань задля пояснень тих чи інших гіпотез, що з'являються під час вивчення проблем, наприклад, літературознавства або семіотики. Дослідника вперше визнали у науковому світі завдяки його теорії відкритого твору, яка відрізняється від багатьох інших спроб у цій царині своєю власною відкритістю для подальшого розвитку та модифікації у відповідь на вимогу часу [5].

Особливого інтересу ця теорія набуває завдяки тому, що її постулати були апробовані автором на власній художній практиці. У статті ми спробуємо гранично конкретизувати розуміння глобального конфлікту романів «Ім'я рози» та «Острів попереднього дня» в контексті розширення змісту уявлення про природу відкритого

твору. **Актуальність нашого дослідження** пояснюється недостатньою кількістю досліджень порівняльного характеру творів У. Еко у контексті його власної теорії.

Своєрідна романна єдність «Імені рози» та «Острова попереднього дня», безумовно, забезпечена спорідненістю особистісних конфліктів Хорхе — Вільгельм Баскервільський та Роберто — Отець Гаспар. Той факт, що саме ці постаті опиняються в центрі уваги оповідача, неодноразово відзначався дослідниками. Ці характери, за задумом автора, мають втілювати дві різні орієнтації культури. Хорхе та Отець Гаспар виходять із того, що істина спочатку присутня, її слід лише пам'ятати, їхній інтелект — це витончена пам'ять. Зусилля ж Вільгельма та Роберто спрямовані в майбутнє: зберігати означає регенерувати, відтворювати знову [3, 489].

Надумку самого У. Еко, детективний жанр нагадує розповідь — квест, де читач має зосередитися

на пошуку відповідей на філософські, теологічні та психологічні питання [1]. Обидва романи цілком узгоджуються з такою фабульною схемою: тексти творів багаті на провокаційні роздуми про природу дійсності, що підштовхують читача до розгадок таємниць, які на кожному кроці трапляються героям. Роздуми пропонуються читачеві від імені двох діаметрально протилежних особистостей — сліпий Хорхе та отець Гаспар пропонують закодовані повідомлення, сенс яких мають віднайти Вільям та Роберто. Так, крок за кроком, методом спроб та помилок, їм вдається знайти та правильно інтерпретувати ключі до розуміння таємничих послань. Наприклад, у романі «Острів попереднього дня» Роберто нашттовхується на судновий журнал, у якому він зміг прочитати лише одну латинську фразу “*pestis, quae dicitur bubonic*” («чума, що зветься бубонною») та “*rottenest*” (гніздо пацюків) [4, 16]. Перший його висновок цілком зрозумілий: команда захворіла на бубонну чуму, яку принесли пацюки. Однак пізніше стає очевидно, що це не так. Команда страждає від укусів комарів, які схожі на прояв симптомів бубонної чуми, тому люди тікають з корабля. Згодом стає зрозумілим, що «гніздо пацюків» має інше, досить просте пояснення: на кораблі Роберто знаходить опудало квоки (маленького кенгуру), яке помилково приймає за великого пацюка та викидає у воду, цей факт нашттовхує наратора на думку, що корабель був поблизу Австралії, на острові Роттенс.

Активності головних героїв обох романів і споріднені, і протиставлені, оскільки спрямовані до оволодіння позицією передбачення смислу. Цей стан має специфічну цінність: у ньому дозволяється колізія існування єдиного смислу — невміщуваності цього смислу ні в єдину (гіпер) інтерпретацію, ні в їх суму. Воно недосяжне в фабульному плані життя, що вимагає інтерпретації кожну мить свого існування. У той же час, видається, таке рішення має якісно іншу пояснювальну міць, а це дає змогу цілком раціонально тлумачити незрозумілі в інших перспективах фабульні моменти.

Здається, що всі перипетії романів підлягають органічній інтерпретації як рефлексії сюжетотвірного конфлікту і, відповідно, відображають різні його етапи та модифікації розвитку — тобто безвідносно до конкретної тематики й поетики твору. На наш погляд, протистояння Хорхе і Вільгельма та Роберто і отця Гаспара — це не суперечка чи моральний конфлікт, а взаємотворення двох типів людської активності. Це — взаємотворення автора і читача.

Перш ніж перейти до обґрунтування цієї гіпотези в масштабі сюжету обох романів, вважаємо за потрібне звернути увагу на деякі, переважно зовнішні, обставини, що вкладаються в таку схему. Судячи з нечисленних україномовних,

російськомовних і доступних іншомовних наукових статей, які присвячені «Імені рози» чи «Острову попереднього дня», ніхто з дослідників поки що не звернув увагу на очевидну протилежність між антиподами, Хорхе і Вільгельмом чи Роберто і Гаспаром. А саме на те, що Хорхе сліпий та майже божевільний монах, який бажає володіти знанням, його сліпота обмежує його спілкування з навколишнім світом. Отець Гаспар, божевільний старий священик, що мріє керувати часом, чия фізична відсутність на кораблі теж дистанціює його від дійсності. Вільгельм, монах, носить окуляри, є добре освіченою людиною, але саме знання заважають йому інколи бачити прості речі — він усюди шукає символи, алюзії та алегорії, Роберто ж молодий дворянин, який має нібито гарну освіту, але лінь та «гарна освіта» заважає йому «бачити» очевидне. Паралелі між образами головних героїв романів вважаємо очевидними.

У випадку з Хорхе та Гаспаром маркування образів цілком зрозуміле. Однак, коли мова йде про Вільгельма та Роберто, художні деталі їх образів не так прямо вказують на їх головні вади, хоча, начебто, все лежить на поверхні: хитромудрий францисканець абсолютно безпорадний без окулярів, у той час як молодий, добре вихований шляхтич нічого не знає без книжок та наставників. У якийсь момент, як пам'ятаємо, через розбиті окуляри розслідування Вільгельма навіть припиняється, і призупиняється, можливо, вирішальним чином: у підсумку він і його помічник Адсон спізнюються. У випадку з Роберто, пошуки причин, які змусили моряків покинути корабель, ускладнюються та уповільнюються через те, що він намагається розкодувати записи у журналі, застосовуючи декілька мов: латину, голландську, італійську та англійську. Так, розгадуванню таємниць одному заважає фізична короткозорість, яка перетворюється на символічну, другому ж — ті «знання», які він нібито має: його спантеличує саме читання щоденника отця Гаспаро. Однак обидва тлумачення об'єднані інтуїцією безпосереднього зв'язку вилучення смислу — і одночасного руйнування його джерела. У романі «Ім'я рози», між іншим, причина загибелі цікавих ченців також символічна, адже вбиває їх сам процес читання: сторінки заповітного трактату просочені отрутою.

Ці особливості, що мають, скоріш за все, безпосередній стосунок до події сприйняття і, відповідно, інтерпретації, по-перше, виводять Хорхе і Вільгельма, Роберто та Гаспаро за межі кола інших персонажів романів, а по-друге, протиставляють їх за унікальною ознакою. Адже до решти параметрів їх інтелектуального антагонізму, так чи інакше, причетні майже всі інші персонажі. Так, прибулі інквізитори ментально тяжіють до Хорхе, а загиблі в пошуках книги ченці — до Вільгельма, наставник Роберто Сан-Савен, незважаючи на те, що він більш досвідчений

та впевнений у собі чоловік, нагадує свого підопічного, у той час, як деякі персонажі зі спогадів Роберто у своєму нестримному бажанні чимось володіти схилиються до отця Гаспаро (наприклад: учасники облоги Монферрато [4, 43–50]). Сліпота й окуляри — символи необмеженості інтерпретації, смислотворення, в першому випадку спрямованого всередину, а в другому — назовні. Сліпота Хорхе і короткозорість Вільгельма — при всій майже сміховинній незначущості цих характеристик — роблять протистояння центральних героїв унікальним. Головні ж герої роману «Острів попереднього дня» мають інше обмеження, суто фізичне, — корабель «Дафна». Вони змагаються за володіння ним. Для Гаспаро корабель — це інструмент, що дозволяє керувати часом, а для Роберто — є запорукою його існування, що плекає надії на повернення.

Читання, навіть якщо йдеться про найбільш компетентне читання, передбачає існування певної дистанції між текстом і читачем. Подія подолання цієї дистанції і є, власне кажучи, подією розуміння. У випадку Вільгельма ця дистанція отримує таке символічне вираження, як його вікова короткозорість. Вільгельм Баскервільський робиться безпорадним без своїх окулярів — і ця обставина виявляється іноді значущим чинником розвитку, точніше, чинником гальмування сюжету. Щодо Роберто, то коли він опиняється на кораблі, коло його інтересів звужується до самого себе. Впродовж всього перебування на «Дафні», він так заглиблюється у самого себе, що його мозок затьмарюється. Цю дистанцію позначимо як зовнішню, тобто як межу інтерпретації, яка ніби відсувається назовні, бо вона прямо пов'язується з таким, наприклад, суто фізичним чинником, як оптична сила лінз чи суцільна ізоляція від навколишнього світу.

Нагадаємо ще раз, що символічним компонентом образу Хорхе є його сліпота — тобто абсолютне відчуження від зовнішніх аспектів. Дистанція, яка долається Хорхе, — внутрішня. Наведемо фрагмент його проповіді у зв'язку з дискусією в монастирі: *«Я добре знаю: слухаючи мене, ви квапитеся все обрахувати, щоб дізнатися, чи той, про кого я говорю, схожий на Папу чи на імператора, а чи на короля Франції або ж на кого іншого за вашим розумінням, щоб мати змогу сказати: він є мій недруг, а я стою на боці добра! Та я не такий простодушний, щоб вказати на когось окремо: Антихрист-бо, прийшовши, приходить для всіх, і кожен є його часткою. <...>. Що, хіба не впізнаєте себе, усі ви тут присутні, ченці обителі й владоможці, що прийшли здалека?»* [1, 441]. Хорхе закликає присутніх відмовитися від пошуків антихриста: він наполягає на тому, що антихрист всередині у кожного.

У романі «Острів попереднього дня» У. Еко вдається до ще більш сміливого вчинку — він

позбавляє одного з головних персонажів фізичного тіла. Отець Гаспаро на кораблі «існує» лише через свої записи. Хорхе і Гаспаро, таким чином, причетні до тих рівнів розуміння, які недоступні іншим персонажам: вони обидва мають певний надлишок бачення. Це зумовлює і надлишкову — порівняно з іншими — причетність цих персонажів до символічності речей: абсолютного знання та часу.

У контексті конкретизації нашої гіпотези більшої уваги вимагають образи Хорхе та Гаспара, оскільки співвіднесення фігур Вільгельма Баскервільського та Роберто з реципієнтом тексту видається більш-менш правдоподібним, а ось зв'язок образів монахів з авторською функцією вимагає особливих роз'яснень. Слід відразу підкреслити, що наша увага концентрується не на процесі створення тексту — при такому прямолінійному підході інтерпретація образу Хорхе як символічного автора зажадала б, швидше за все, некоректних припущень, по-перше, а по-друге, наш підхід передбачає більш широке уявлення про авторство як тип буття. Припускаючи, що в образах Хорхе і Вільгельма та Гаспаро і Роберто йдеться про символізацію опозиції «автор–читач», маємо на увазі здійснення цієї опозиційної взаємозумовленості вже в межах готового тексту. Із цього погляду доказовості нашій гіпотезі додає епізод фінального діалогу в романі «Ім'я рози», в якому з'ясовуються всі деталі інтелектуальної дуелі між Хорхе і Вільгельмом.

Одним із ключових пунктів у цьому пристрасному діалозі є той, де Хорхе повідомляє Вільгельму, що в якийсь момент вирішив підкоритися «божественному» порядку. Можна майже однозначно стверджувати, що «удача» Вільгельма — те, що він таки знайшов Хорхе, — виявилася можливою саме тому, що в якийсь момент Хорхе вирішив «підкоритися» незалежному від його волі ланцюгу обставин. Ця причетність Хорхе до вищого порядку, з одного боку, і глибокий скептицизм Вільгельма щодо його можливості, з другого, і уможливили зустріч двох героїв як у фабульній реальності, середньовічному монастирі, так і в символічному просторі зустрічі автора і читача.

Інтелектуальний консерватизм Хорхе традиційно визначається в літературі про роман як основа цього образу, а в нашій інтерпретації постає як авторська вірність задуму в її граничному, символічному вираженні. Граничність у цьому випадку означає чутливість автора до неточності = неналежності будь-якого прочитання = інтерпретації. Відзначимо, що введення в якості шуканого тексту саме гіпотетичної частини «Поетики» Аристотеля має символічний смисл: сміх конспірується в поезиці Еко як інструмент нескінченної інтерпретації.

В устах Хорхе цей аргумент покликаний обґрунтувати розумний по-своєму страх церковника перед втратою монополії на володіння істиною. Однак, на нашу думку, це фактично переконливе трактування є перетвореною (символічною) формою дійсної причини смертельної авантюри Хорхе — його пристрасті захистити текст Аристотеля від «правильного» розуміння. Образ Хорхе втілює в собі підсвідомий опір будь-якого автора єдиному вірному розумінню. Ця теза, однак, може мати таке заперечення: але ж Вільгельм Баскервільський якраз і є той читач, який просто-таки заряджений запереченням будь-якої однозначності, отже, він-то і є той шуканий, ідеальний читач (М-читач У. Еко [2]), від якого немає сенсу ховати книгу, навіть настільки небезпечну для інших. Знищення книги збігається зі смертю Хорхе і, зрештою, зі смертю Вільгельма.

Конфлікт у романі «Острів попереднього дня» зовні вирішується дещо по-іншому, однак при більш детальному вивченні конфлікти збігаються. Так, Роберто долає власну ізольованість у самому ж собі — він вигадує власний світ, брата близнюка Ферранта, його кохану Лілею, яку бачив у снах і згодом вважав її своєю. Згодом, поблукавши кораловими лабіринтами, доходить висновку про множинність світів, яка переключається з роздумами У. Еко про можливість множинної інтерпретації будь-якого тексту. Роберто, згідно його записам, так і не потрапив на Велику землю, острів, про який він так мріяв, не дає йому бажаної свободи. Життя молодого шляхтича продовжується завдяки його записам — він живе у «Романній країні».

Життя головних героїв «Імені рози» стає можливим завдяки записам помічника Вільгельма Адсона, який у своїх роздумах схиляється до можливості існування відкритого тексту: «Чим частіше я перечитую цей список, тим більше переконаюся, що він — результат чистої випадковості й ніякого послання в собі не приховує. І все-таки його напівобірвані сторінки супроводжували мене все життя, яке мені було призначено прожити з того часу, і часто я звертався до них за порадою, ніби до оракула, і за якимось дивним натхненням мене відвідує відчуття, що все написано на цих аркушах, все, що читається зараз тобою, невідомий читачу, не що інше як центон, фігурний вірш, величезний акростих, який не повідомляє і не перекazuje нічого, крім того, про що говорили старі книжкові обривки, і я вже не знаю, чи я до цієї пори розповідав про них, або вони розповідали моїми устами. Але яка з двох можливостей не перемогла б, все одно, чим більше я сам собі повторюю ту повість, яка народилася з усього цього, тим менше я розумію, чи був в ній якийсь зміст, що йде далі, ніж природна послідовність подій і часів, що їх сполучають. І досить тяжко нині старому ченцеві, на порозі смерті, не вміти зрозуміти, чи містять написані ним рядки якийсь таємний смисл, або декілька, або безліч, або ніякого» [1, 539].

Таким чином, порівняльний аналіз образів головних героїв романів дозволяє нам інтерпретувати їх конфлікт як глобальний, що яскраво демонструє конфлікт автора та читача на сторінках художнього твору. Отримані результати дозволяють нам розуміти ці романи як подальший розвиток теорії відкритого твору та демонстрацію процесу вилучення сенсу з тексту.

ДЖЕРЕЛА

1. Еко У. Ім'я рози : роман / У. Еко; пер. з італ., передм. та глосарій М.І. Прокопович. — Х. : Фоліо, 2006. — 575 с.
2. Еко У. Роль читача. Дослідження з семіотики текстів / У. Еко; пер. з англ. М. Гірняк. — Львів : Літопис, 2004. — 520 с.
3. Лотман Ю.М. Выход из лабиринта / Ю.М. Лотман // Эко У. Имя розы. — СПб. : Симпозиум, 2000. — С. 650–670.
4. Эко У. Остров накануне : роман / У. Эко; пер с итал. Е. Костюкевич. — СПб. : Издательство «Симпозиум», 2001. — 496 с.
5. Эко У. Открытое произведение: Форма и неопределенность в современной поэтике / У. Эко; пер. с итал. А. Шурбелева. — СПб. : Академический проект, 2004. — 384 с.
6. Eco, Umberto, 'Horns, Hooves, Insteps: Some Hypotheses on Three Types of Abduction', in *The Sign of Three: Dupin, Holmes, Peirce*, edited by Umberto Eco and Thomas A. Sebeok. Bloomington: Indiana University Press, 1983. — S. 198–220.

REFERENCES

1. Eco U. *Imia rozy* : roman / U. Eko; per. z ital., peredm. ta hlosarii M.I. Prokopovych. — Kh. : Folio, 2006. — 575 s.

2. Eko U. Rol chytacha. Doslidzhennia z semiotyky tekstiv / U. Eko; per. z anhл. M. Hirniak. — Lviv : Litopys, 2004. — 520 c.
3. Lotman Yu.M. Vykход iz labirinta / Yu.M. Lotman // Eko U. Imia rozy. — SPb. : Simpozium, 2000. — S. 650–670.
4. Eko U. Ostrov nakanune: roman / U. Eko; per s ital. Ye. Kostiukevich. — SPb. : Izdatelstvo «Simpozium», 2001. — 496 s. — (in Russian).
5. Eko U. Otkrytoie proizvedeniie: Forma i neopredelennost v sovremennoi poetike / U. Eko ; per. s ital. A. Shurbeleva. — SPb. : Akademicheskii proekt, 2004. — 384 s.
6. Eco, Umberto, 'Horns, Hooves, Insteps: Some Hypotheses on Three Types of Abduction', in The Sign of Three: Dupin, Holmes, Peirce, edited by Umberto Eco and Thomas A. Sebeok. Bloomington: Indiana University Press, 1983. — S. 198–220.

Ирина Рыбалка

**КОНФЛИКТ ИНТЕРПРЕТАЦИЙ В РОМАНАХ У. ЭКО
«ИМЯ РОЗЫ» И «ОСТРОВ ПРЕДЫДУЩЕГО ДНЯ»**

Статья представляет результаты сравнительного анализа конфликтов образов главных персонажей в известных романах У. Эко «Имя розы» и «Остров предыдущего дня». Предложенное исследование является попыткой максимально конкретизировать интерпретацию глобального конфликта романов в контексте расширения представления о природе открытого произведения. Сравнительный анализ образов главных героев романов позволяет автору статьи трактовать их конфликты на уровне концепции взаимодействия автора и читателя согласно постулатам теории открытого произведения У. Эко. Именно такой подход позволяет определять эти романы как реализацию развития вышеуказанной теории и демонстрацию процесса извлечения смысла из художественного текста.

Ключевые слова: конфликт, интерпретация, открытое произведение, читатель, автор, рецепция, понимание.

Iryna Rybalka

**THE INTERPRETATION CONFLICT OF THE NOVELS BY UMBERTO ECO
“THE NAME OF THE ROSE” AND “THE ISLAND OF THE DAY BEFORE”**

The article presents the results of the comparative conflicts analysis of the main characters' images found in the novels by the famous Italian writer Umberto Eco “The Name of the Rose” and “The Island of the Day Before”. The study is an attempt to specify the global conflict interpretation realized in the novels in the context of expanding the nature of open work theory. The comparative analysis of the main characters' images of the novels allows the author to understand their conflicts at the level of the interaction between the author and the reader according to U. Eco's open work theory. This approach lead to defining these novels as the realization of the theory and the process of extracting the meaning out fiction text.

Key words: conflict, interpretation, open work, reader, author, perception, understanding

УДК 821.161.1:323.272

Людмила Ромащенко

**РЕВОЛЮЦІЙНІ ПОДІЇ В ХУДОЖНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ
КОСТЯНТИНА ПАУСТОВСЬКОГО
(ЗА АВТОБІОГРАФІЧНОЮ «ПОВІСТЮ ПРО ЖИТТЯ»)**

У статті розглядаються особливості художньої інтерпретації подій революції і громадянської війни в Україні на початку ХХ століття в «Повісті про життя» Костянтина Паустовського та їх проєкція на сучасність. Відстежено динаміку ставлення письменника до революції — від романтичного захоплення до реалістичного сприйняття. Особливу увагу приділено проблемі знецінення людського життя в епоху соціальних потрясінь, яка видається актуальною у контексті сьогодення. Принагідно розглядається проблема мови, роль книги в часи суспільних катаклізмів